

foto's Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

De redacteuren van 'Bosecologie en Bosbeheer':

“Samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland echt een verrijking”

Ze zijn alle vier redacteur van het nieuwe leerboek 'Bosecologie en Bosbeheer' en co-auteur van vele hoofdstukken. Vier heren, alle vier docent en onderzoeker met een passie voor boscologie en bosbeheer, alle vier werkzaam aan een universiteit. Twee Vlamingen en twee Nederlanders: **Bart Muys**, **Frits Mohren**, **Jan den Ouden** en **Kris Verheyen**. Jarenlang werkten zij aan het boek dat volgens hen thuishoort op de boekenplank van elke bos- en natuurbeheerder in Nederland en Vlaanderen.

— Ido Borkent en Pieter Schmidt (redactie)

Wat is het grote idee achter dit boek?

“We beschrijven basisprincipes en allerlei mogelijke toepassingen daarvan in de praktijk, en hebben juist de keuze voor specifieke opvattingen willen vermijden”, zegt Mohren. “Het is essentieel dat studenten en beheerders hun eigen begrip opbouwen, op basis van kennis en ervaring, en deze steeds verder uitbreiden. Daarbij is voor de beheerder de combinatie van algemene kennis met gedegen kennis van lokale omstandigheden heel belangrijk”. Den Ouden vult aan: “We dragen uitdrukkelijk uit dat bossen vele functies vervullen en het beheer daar ook expliciet rekening mee moet houden. Daarbij hebben we het accent uiteindelijk gelegd op zaken die een relatie hebben met de verjonging, verzorging en oogst van bomen en bossen. De reden daartoe is feitelijk dat het vakmanschap van de bosbeheerder zich vooral uit in de bosbehandeling die tot doel heeft hout te oogsten van hoge kwaliteit”. Verheyen: “We hebben dit boek niet met een bepaalde vooringenomenheid geschreven over wat goed of slecht is en hebben getracht niet normatief te zijn. Het was wel onze bedoeling om de actuele kennis en inzichten over bos en het beheer ervan in de Lage Landen te ontsluiten voor een ruim publiek. Op termijn hopen we met het boek ook een betere onderbouw te verschaffen voor beheerkeuzes in boslandschappen”.

Wat is de ontstaansgeschiedenis?

“Het idee is eigenlijk vrijwel tegelijk in Vlaanderen en Nederland ontstaan”, vertelt Mohren. “Ik ben begin 2006 door Bart Muys benaderd met de vraag of Wageningen mee wilde doen. Natuurlijk wilden we dat! We hebben in het eerste jaar zeer uitvoerig met z’n vieren gepraat over de inhoud en strekking van het boek, wat er wel en niet in zou moeten, hoe we zelf tegen bosbeheer aankijken, en hoe we dit allemaal zouden willen presenteren. Dat is ongelofelijk belangrijk geweest. We hadden toen nog het idee dat we dit eind 2007 zouden kunnen publiceren, maar het is wat later geworden.” Den Ouden: “We hebben auteurteams samengesteld die per hoofdstuk het boek invulling konden gaan geven, waarbij we specialisten hebben genomen op het gebied van betreffende hoofdstukinhoud. Die teams zijn aangeschreven en verzocht een inhoudsopgave te maken voor hun hoofdstuk. Die inhoudsopgaven zijn door de redactie besproken en waar nodig bijgesteld, en vervolgens zijn auteurs gaan schrijven. De concepten zijn besproken, herschreven, weer gelezen, taalkundig geredigeerd et cetera”. Verheyen: We hebben ongeveer honderd keer vergaderd! Eerst pendelden naar Wageningen, Leuven en Gent, later waren het bijna uitsluitend telefoonconferenties via Skype.”

In de praktijk vindt kennelijk een sterke verweving plaats tussen ecologie en beheer. U wilt dit in het boek tonen. Bent u er in geslaagd?

Verheyen: “Persoonlijk vind ik dat we erg goed geslaagd zijn in het samenbrengen van ecologische basisconcepten met informatie over beheer en dat is behoorlijk uniek. Het was wel opvallend dat het veel makkelijker was voldoende auteurs te vinden voor het boekdeel over bosecologie dan voor het deel over beheer. In de Lage Landen zijn er blijkbaar meer personen bezig met het bestuderen van allerhande processen in bossen dan personen die zich concentreren op toegepast onderzoek naar de gevolgen van deze of gene beheeringreep”. Den Ouden: “Die verweving uit zich in de praktijk sterk in de aandacht die het huidige bosbeheer schenkt aan aspecten van biodiversiteit. We hebben in ons boek die verweving vooral tot uiting willen brengen door het bos te behandelen als ecosysteem, en dus aandacht willen schenken aan de ecologische processen die daarin plaatsvinden. Omdat ieder bos weer anders is en lokaal de doelstellingen sterk kunnen variëren, voldoen standaardbeheermethoden niet meer. Kennis van het systeem is dan de basis voor beheer. Wat ik zelf meer had gewenst was een nog explicietere koppeling tussen systeemkenmerken en beheermaatregelen. Daar liepen we echter tegen het probleem aan dat hier vaak weinig expliciete onderzoeksgegevens voor beschikbaar zijn, bijvoorbeeld over de biodiversiteitseffecten van schermslag versus femelslag. Wellicht dat dit boek een stimulans kan zijn om hier meer onderzoek naar te doen, zodat we in een tweede druk daar nog meer vorm aan kunnen gaan geven”. Mohren vat samen: “Basisprincipes van groei en ontwikkeling van bomen en bossen worden gevolgd door de verschillende beheeringrepen, uitgaande van de parallellen tussen beheeringrepen en ecologische processen. Daarna komen de beheersystemen aan de orde, waarbij we tevens een overzicht geven van de historische ontwikkeling, en de samenhang tussen de verschillende beheerconcepten. Ik ben van mening dat we er heel mooi in geslaagd zijn om al deze zaken zowel begrijpelijk te presenteren, alsook op een heldere manier samen te brengen.”

Wat is de doelgroep?

“Dit boek hoort als naslagwerk zeker thuis op de boekenplank van elke bos- en natuurbeheerder in Nederland en Vlaanderen”, stelt Muys. Den Ouden: “Het boek is allereerst bedoeld als leerboek voor studenten in wo en hbo. Verder hopen we dat het boek als inspiratie- en kennisbron kan dienen voor beheerders van bossen en overige geïnteresseerden in bos en bosbeheer”.

De taalkwestie komt aan bod en keuzes worden verantwoord. Toch doet de door u voorgestelde scheiding tussen –slag en –kap wat kunstmatig aan. Bovendien doet bijvoorbeeld de keuze voor het germanisme femelslag het althans in Nederland ingeburgerde woord groepenkap verdwijnen. Was een begrippenlijst niet beter geweest?

“Het gebruik van –slag en –kap is één van de grote verschillen gebleken in gangbare terminologie tussen Vlaanderen en Nederland, evenals bestand en opstand”, aldus den Ouden. “Dit verschil kon alleen maar worden opgelost door een eenduidige keuze te maken voor gebruik van deze termen. Hierdoor hebben we wel bewerkstelligd dat, bij het voorgesteld gebruik van termen, er een stroomlijning heeft plaatsgevonden in gebruik van bosbouwtermen in het Nederlandse taalgebied. Dat hierdoor schijnbaar germanismen in de termen zijn gesloten nemen we dan maar voor lief. Per slot komen veel van onze termen uit het Duitse taalgebied. Overigens is femelslag niet een-op-een te vertalen naar groepenkap, zeker niet op de manier waarop dat in Nederland vaak wordt gehanteerd. Femelslag is een bepaald verjongingssysteem; groepenkap krijgt vorm door het kappen van groepen bomen. Dit heeft dan vaak als doel om de bosstructuur te verbeteren, maar lang niet altijd om een goede verjonging van de grond te krijgen, laat staan dat deze groepen later verder worden uitgebreid om de verjongingsplek verder te vergroten. Dat is dan het verschil tussen –slag en –kap: de –slag is een wijze van bosverjonging, de –kap de feitelijke uitvoering van de maatregel.”

Muys is het daarmee eens: “Het is zeker een ambitie van dit boek om bij te dragen tot een verrijking en standaardisering van de Nederlandse taal in het domein van bosecologie en bosbeheer. Bestaande woorden werden eenduidig gedefinieerd; begripsverwarringen tussen noord en zuid werden opgehelderd en hier en daar werden nieuwe Nederlandse termen bedacht voor nieuwe begrippen. De praktijk zal uitwijzen of dit gevolgd wordt.”

In veel discussies in het veld zijn bedrijfseconomie, planning en bosrenterekenen items. Waarom is dit onderwerp terzijde gelaten?

“Een gedegen behandeling van bedrijfseconomie en planning zou zeer veel ruimte vragen”, aldus Mohren, “en kan beter apart plaatsvinden. Daarover is inmiddels ook al gesproken en we gaan later dit jaar bezien of dit op een vergelijkbare manier tot een handboek kan leiden, uiteraard met andere auteurs en redacteurs.”

Frits Mohren (1957)

Sinds 1999 hoogleraar Boscologie en Bosbeheer aan Wageningen Universiteit. Daarvoor onderzoekslaan bij Alterra. Gepromoveerd in 1987 (Wageningen Universiteit) op een onderzoek naar de simulatie van primaire productie in naaldbossen. Bosbouwkundig ingenieur (Wageningen Universiteit) in 1982. Specialiteit: primaire productie, boom- en bosgroei in relatie tot groeiplaatsfactoren, bosbeheer strategieën.

Bart Muys (1963)

Sinds 2008 hoogleraar Boscologie en bosbeheer aan de Katholieke Universiteit Leuven. Daarvoor onderwijs- en onderzoekslaan aan de Universiteit Gent. Gepromoveerd in 1993 (Universiteit Gent) op een onderzoek naar regenwormen en strooiselafbraak in Vlaamse bossen. Bosbouwkundig ingenieur (Universiteit Gent) in 1986. Specialiteit: Jatropha, life-cycle in bosbouw, criteria en indicators duurzaam bosbeheer, bodemactiviteiten en strooiselafbraak.

Jan den Ouden (1963)

Sinds 2000 universitair docent Boscologie en Bosteelt aan Wageningen Universiteit. Daarvoor onderwijs- en onderzoekslaan bij Wageningen Universiteit en consultant bij eigen bedrijf. Gepromoveerd in 2002 op een onderzoek naar de rol van adelaarsvaren in de bosdynamiek. Bosbouwkundig ingenieur (Wageningen Universiteit) in 1988. Kreeg de Onderwijsprijs van de Wageningen Universiteit in 2009. Specialiteit: bosdynamiek, boomregeneratie, zaadverspreiding, bosbeheer.

Kris Verheyen (1974)

Sinds 2010 hoogleraar boscologie en bosbeheer aan de Universiteit Gent. Daarvoor onderwijs- en onderzoekslaan aan de Katholieke Universiteit Leuven en de universiteit Gent. Gepromoveerd in 2002 (Katholieke Universiteit Leuven) op een onderzoek naar het belang van zaden en de beperkingen van verjonging in secundaire bossuccessie. Bio-ingenieur land- en bosbeheer (Katholieke Universiteit Leuven) in 1997. Specialiteit: biodiversiteit, bosbeheer, vegetatiekunde, statistiek.

De auteurslijst telt meer Vlaamse dan Nederlandse schrijvers. Anderzijds is de bosoppervlakte in Vlaanderen beduidend geringer dan in Nederland. Ook uit de tekst zou een verschil in bosbouwcultuur afgeleid kunnen worden. Kunt u de verschillen verklaren?

Verheyen: "Vlaanderen heeft inderdaad minder bos dan Nederland, maar geheel België heeft er bijna dubbel zoveel en dit kan ten dele de relatief grote aandacht verklaren die bos en bosonderzoek krijgt in Vlaanderen. Sinds enkele decennia is het bosbeheer en bosonderzoek geregionaliseerd, maar de capaciteitsopbouw die in het verleden heeft plaatsgevonden zou niet dezelfde geweest zijn zonder de 550.000 ha bos in Wallonië."

Mohren vindt het een interessante observatie. "Maar die heeft voor ons als redactie eigenlijk geen rol gespeeld. Het enige uitgangspunt was dat voor ieder hoofdstuk er Nederlandse en Vlaamse auteurs zouden samenwerken, en dat de onderwerpen zowel voor Nederland als voor Vlaanderen relevant moesten zijn. Het gaat ons om de inhoud en geopolitieke verhoudingen hebben geen rol gespeeld. De samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland was echt een verrijking, zowel voor de redactie als voor de auteurs."

Volgens den Ouden is het aantal Nederlandse en Vlaamse auteurs ongeveer gelijk. "We hebben er zoveel mogelijk naar gestreefd om bij ieder hoofdstuk zowel Nederlandse als Vlaamse auteurs te laten bijdragen, om zodoende een evenwicht te krijgen in benaderingen, opvattingen en het uitwisselen van kennis over en weer. De bosbedekking in Nederland en Vlaanderen is in percentage vergelijkbaar. In Vlaanderen lijkt het onderzoek rondom bos en bosbeheer op dit moment sterker ontwikkeld dan in Nederland. Ook is de Vereniging voor Bos in Vlaanderen veel actiever dan de KNBV. Dit lijkt te wijzen op een sterkere maatschappelijke betrokkenheid bij bos in Vlaanderen. In Vlaanderen is veel meer bos in particuliere handen, terwijl in Nederland relatief meer bos wordt beheerd door natuurbeschermingsorganisaties. Daarmee liggen de accenten op het beheer ook anders. Vlaanderen heeft ook een relatief groot percentage oud bos op voedselrijke gronden, waar bovendien een lange traditie aanwezig is in het beheer van hooghout (opgaand bos) en middelhout (middenbos). In Nederland is de bosbouwkundige traditie vooral gecentreerd rond hakhoutbeheer en de ontginning van woeste gronden. Wellicht ook om die reden lijkt in Nederland de roep om meer natuurwaarden in bos iets eerder te zijn ontstaan dan in Vlaanderen, en heeft de Nederlandse bosbouw daardoor een wat langere traditie van multifunctioneel bosbeheer."

Wat is uw visie op de toekomst van bosbouw in de Lage Landen? Parallellen of verschillen?

“Ik verwacht dezelfde trends in Nederland en Vlaanderen”, aldus Verheyen. ‘Ik vermoed ook dat de oogst van houtige biomassa opnieuw zal toenemen. Ik spreek bewust van biomassa omdat het beeld van kwaliteitshout zoals we dat vandaag hebben mogelijk zal bijgesteld moeten worden onder invloed van wijzigende marktvragen. Verder durf ik te hopen dat de talrijke andere diensten die bossen ons verschaffen ook naar waarde geschat zullen worden door de maatschappij, waardoor de beheerder van de toekomst over een zeer grondige ecoysteemkennis zal moeten beschikken opdat bossen al de functies die ervan verwacht zullen worden, kunnen blijven waarmaken.” Den Ouden: “Het is daarbij de opgave aan het beheer om die rol van bos dan vorm te geven, waarbij de kennis omtrent het ecologisch en maatschappelijk functioneren van bos geïntegreerd wordt in het beheer, zodat onze bossen op duurzame wijze producten en diensten kunnen blijven genereren.” <

*Ido Borkent
Pieter Schmidt
redactie@vakbladnbl.nl*

Zie ook de recensie van dit boek op pagina 36.

Nieuwe bijbel voor bosbeheerders

Bosecologie en Bosbeheer

Redactie: Jan den Ouden, Bart Muys, Frits Mohren en Kris Verheyen

Acco Leuven/Den Haag, 900 pagina's

ISBN 978-90-334-7782-9

Prijs €59,-

Voor ons ligt een redelijk kloek boek. Ruim 900 pagina's A4 formaat, in kleurendruk. De bovengenoemde vier heren in de redactie hebben de moed gehad om te doen wat Houtzagers in 1954/6 en Van Miegroet in 1976 gedaan hebben: een leerboek te schrijven over het vakgebied wat nu Bosecologie en Bosbeheer heet, en vroeger achtereenvolgens Houtteelt en Bosteelt. Het werd inderdaad tijd voor dit leerboek.

Waar Houtzagers zijn boeken geografisch groots aanpakte ('der gematigde luchtstreken') beperken de vier redacteurs zich wijselijk tot de Lage Landen, tot Vlaanderen en Nederland. Ze hebben daarbij wel rijkelijk geput uit de kennis en ervaring die in de Lage Landen aanwezig is: bijna 80 auteurs hebben in wisselende combinaties aan een of meer van de 52 hoofdstukken geschreven. Men heeft kennelijk gezocht naar een combinatie van Vlaamse en Nederlandse auteurs, waarbij toch de inhoudelijke combinatie van groot belang was: slechts tien hoofdstukken zijn ontstaan óf noord óf zuid van de grens.

De redacteurs hebben terecht deze keuze gemaakt: het Nederlandse taalgebied is erg klein en daarbinnen doen ook maar weinigen aan boscologie en bosbeheer. Het heeft de auteurs gedwongen keuzes te maken in de ter-

minologie en na wat wennen aan middelhout in plaats van middenbos valt dat niet meer op. Het verschil tussen kaalkap (feitelijke velling) en kaalslag (bedrijfssoort) werkt soms zelfs verhelderend. Dat de redacteurs er vervolgens voor gekozen hebben om de decimale *komma* (Nederlandse schrijfwijze) te vervangen door de decimale *punt* (Angelsaksische schrijfwijze) is onbegrijpelijk. Zelfs in dit computertijdperk wekt dit verwarring en maakt de vergelijking met oudere literatuur lastig.

Het boek is opgebouwd van klein naar groot. In Deel I 'Biologie en ecologie' komen basale thema's aan de orde, zoals anatomie en morfologie, fysiologie, groei, populatiedynamiek en genetische variatie. Ook verspreiding van boomsoorten en groeiplaats komen aan bod, evenals verschillende kringlopen en het voedselweb.

Een korte maar brede beschrijving van de bosgemeenschappen in de Lage Landen, gerangschikt in zeven landschapstypen, sluit dit deel af. Waar nodig en nuttig krijgen typische bosbeheeronderwerpen als houtkwaliteit, mastjaren en Sint-Janslot aparte aandacht in een box.

Deel II beschrijft de 'Beheermaatregelen in bossen'. Natuurlijk komen traditionele onderwerpen als bosbeheer en beheertechnieken, boomsoortenkeuze, verjongingstechniek en dunning en snoei aan de orde. Als weerspiegeling van de huidige tijd zijn er ook hoofdstukken over bosvorming, water-, nutriënten- en faunabeheer. Ook aspecten als dood hout en aantastingen door levende organismen, brand, storm en invasieve soorten krijgen elk een hoofdstuk. Traditioneel zijn dan weer maatregelen voor houtoogst, maar actueel maatregelen voor recreatie, biodiversiteit en cultuur- en natuurhistorisch erfgoed.

Het afsluitende Deel III 'Beheersystemen' beschrijft in vijf hoofdstukken de basisprincipes van duurzaam bosbeheer, duurzame productie, beleidskaders, beheerconcepten en evaluatie en certificering van duurzaam bosbeheer. Tenslotte beschrijven ervaren beheerders zes bosbedrijven, drie in Nederland en drie in Vlaanderen. Verschillende verhalen, waarin vooral visie én oplossingsgerichtheid opvalt. Of nu alles dat in het voorgaande beschreven is, terugkomt is natuurlijk wat veel gevraagd, maar zo is wel een heel aardige synthese gegeven, een beeld schetsend van het complexe vak van bosbeheerder.

Een uitgebreide vooral op de jongste publicaties gerichte literatuurlijst (42 bladzijden) en een trefwoordenregister brengen het aantal

bladzijden op 900. Alleen al de inhoudsopgave is 14 bladzijden! Zoals gezegd een fors boek.

Onder de tijdsdruk van een recensie hebben we het boek snel gelezen. Was dat een opgave? Nee. We hebben het in veertien dagen in één ruk uitgelezen. Dat hebben we bij Houtzagers en bij Burschel en Huss niet gedaan. Daar gedroegen we ons meer als een ree, hier wat lezen en daar wat proeven. Den Ouden *et al.* is vlot geschreven en gemakkelijk te lezen. Zo nu en dan proef je de Vlaamse of Nederlandse pen en dat 'pleziert'. De genoemde boxen focussen de aandacht terecht op opvallende bos-items. Vele verwijzingen vooruit en terug verhelderen het verband en maken dit boek tot een goed studieboek. Zo nu en dan wordt de tekst wat oppervlakkig en wens je meer en meer diepgang. Gelukkig biedt het bij elk hoofdstuk onder het kopje 'Aanbevolen literatuur' vermelde leesvoer de gelegenheid daartoe. Zelfs een leerboek kan niet alles noemen.

Wij hebben de drukproef gelezen en we nemen aan dat alle door ons gevonden schrijf-, druk- en opmaakfouten ook door de leescommissie zijn gevonden. We laten die dus onbesproken. Wel vragen we ons af of in de toelichting op het beroemde Ellenberg diagram (hoofdstuk 8) niet de Douglasspar en de populier en wilg op hun plaats gezet hadden kunnen worden. Soms had ook meer de nadruk kunnen liggen op het feit dat eigenlijk een absolute noodzaak is eerst het systeem, of dat nu het water-, nutriënten- of ecosysteem is, zeer goed te kennen alvorens in te grijpen. Wat meer kaartjes had niet mistaan: de meeste Nederlanders weten niet waar Vlaanderen Binnen precies ligt. De proef op de som voor de praktijk was voor ons de vraag die zeker bij de komende Pro Silva excursie aan de orde komt: heeft in een plentersysteem de onderdrukke douglas nog een toekomst na vrijstelling? In hoofdstuk 44 vind je negatieve aanwijzingen, maar uitsluiting niet. Wij hebben bij de antwoording geen gebruik kunnen maken van het trefwoordenregister, het kan zijn dat via dit register meer uitsluitel te vinden is.

Tenslotte samenvattend: dubbele hulde voor de redacteurs, auteurs, de uitgever en de sponsors dat ze dit aangedurfd hebben. Het is een goed leesbaar boek geworden, vol relevante informatie. Het is een volwaardige opvolger geworden, voorzien van de nieuwste kennis. Kopen dus en niet in de boekenkast zetten, maar op het bureau, zodat je het gemakkelijk kunt inzien.

Pieter Schmidt en Ido Borkent